

פרס
יד יצחק
בן-צבי

נימוקי השופטים להענקת פרסי יד יצחק בן-צבי בתולדות ארץ-ישראל לשנת תשע"ב

נימוקי השופטים להענקת פרס יצחק בן-צבי בחקר תולדות ארץ-ישראל
הוועדה החליטה להעניק את הפרס לשנת תשע"ב

לפרופ' דבורה הכהן

על ספרה 'ילדי הזמן: עליית הנוער 1933-1948'
בהוצאת יד יצחק בן-צבי, המכון הבינ-לאומי לחקר השואה יד ושם
ומכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, ירושלים תשע"ב

בספרה 'ילדי הזמן' פורשת פרופ' דבורה הכהן את האפוס של 'עליית הנוער', אחד הפרקים המופלאים בתולדות העם היהודי והיישוב בשנות האימה והמאבק. כל המתעניין בקורות התקופה נתקל בכתיבה מסוגים שונים על אודות 'עליית הנוער' – כרוניקות, רשימות, ספרי זיכרון ופרקי מחקר – אך למרבה התמיהה לא נכתב עד כה ספר מקיף וממצה המגולל את הפרשה ברצף הכרונולוגי ועל מכלול היבטיה. פרופ' הכהן עשתה זאת, וחיבורה ישמש מעתה ספר יסוד להכרתו וללימודו של מפעל חשוב זה.

כ-30,000 ילדים ובני נוער מאירופה ומארצות המזרח הועלו לארץ-ישראל במסגרת הגוף שנקרא 'עליית הנוער', ושעשה את ראשית צעדיו בעקבות עליית היטלר לשלטון. המחברת עוקבת בדיוקנות אחר שלבי ההתהוות של הרעיון, הקמתו של הארגון, היזמות שנקט במקומות שונים לצורך הצלתם של ילדים שהיו נתונים בכף הקלע, תהליך העברתם של הילדים לארץ, וכאן, בארץ, פרשת קליטתם של ילדים אלה בקיבוצים, במושבים ובערים, על הישגיה, כשליה והפולמוסים הציבוריים שליוו אותה.

עבודתה של פרופ' הכהן מבוססת על חומרים ארכיוניים מרתקים, חלקם נדירים, על ראיונות בעל-פה וכן על הספרות שנכתבה עד כה בנושא זה – אם על ידי מי שחווה את התקופה ואם על ידי מי שהתבונן בה מבחוץ. על בסיס כל אלה נבנית התמונה השלמה – מתועדת, מדויקת, בהירה, נגישה לקורא ולעיתים גם קורעת לב.

זהו סיפורם של ילדים שנותקו ממשפחותיהם, חלקם הגדול יתומים, שנדרו ממקום למקום ומארץ לארץ, ושגם בבואם אל 'הארץ המובטחת' לא הגיעו בהכרח אל המנוחה והנחלה; כאן חשו זרות, בדידות, לעתים גם הדרה חברתית, שפת המקום לא הייתה שפתם, ומנהגי המקום לא היו מנהגיהם, ואף שניצלו בגופם, לא אחת נותרה נפשם חבולה. פרק שלם מוקדש ל'כאב של שתי המולדות': בראש הפרק מובאת ציטטה מתוך שירה הידוע של לאה גולדברג, ואילו בגוף הפרק מומחשת סיטואציה זו על סמך מכתבים, יומנים, עלונים, כתבי-עת, ראיונות ורשימות זיכרון, וההיסטוריונית מעניקה משמעות מוגדרת – בהקשר של סיפור 'עליית הנוער' – לאמת הכללית שניסחה המשוררת.

ארגון 'עליית הנוער' מצטייר בספר זה כאחד המפעלים רבי התנופה והתושייה שהקימה התנועה הציונית במהלך המאה העשרים: תחילה הרעיון עצמו, ואחר כך דרכי הביצוע, הפעילות החובקת זרועות עולם, הצירוף המופלא של חזון ומעש. בתוך כך משורטטות בעדינות, בהבנה, לעתים ביד אמן, דמויותיהם של העושים במלאכה, ובהם רחה פרייאר, שמפעל זה היה פרי חזונה, הנס ביט, ובמיוחד הנרייטה סאלד, האישה חשוכת הילדים שבזכות רגישותה, מרצה הבלתי נדלה וכושר העשייה שלה הייתה לאמם של אלפי ילדים. עם זאת יש בספר דיונים נוקבים החושפים ללא כחל וסרק את המחלוקות והמתחים שהיו מנת חלקן של ארגון זה, הן בשלב העלייה והן בשלב הקליטה.

בהקשר זה פרופ' הכהן מרחיבה את הדיבור על 'מלחמות הדת' שליוו את פרשת קליטתם של הילדים; הכול נאמר בגילוי לב גמור, ושום פרט אינו מכוסה, והקורא, הנסחף בתנופת הסיפור, נחשף למציאות כאובה שזוכה בפרקים אלו לתיאור חד ונוקב.

פרופ' הכהן היא היסטוריונית מיומנת, שבספריה הקודמים תרמה תרומה חשובה וייחודית לחקר העלייה הגדולה וההתיישבות בארץ בעשור הראשון למדינה. חקר 'עליית הנוער', עם כל שונותו, משתלב יפה ברצף התמטי של עבודותיה הקודמות, שכן מדובר בהגירה בווריאציות שונות. הספר הוא תוספת מועילה לספריה הקודמים של פרופ' הכהן, אך זוהי גם עליית מדרגה, שכן כאן, כמדומה, הגיעו סגולותיה המקצועיות של החוקרת למיצוין השלם ביותר. אין ספק שספר זה יביא את דבר 'עליית הנוער' לידיעתם של ציבורים רחבים, והוא עתיד לתפוס מקום לצד מיטב ספרי המחקר המגוללים את פרקיו השונים של הסיפור היהודי-הציוני במחצית הראשונה של המאה העשרים, סיפור שיש בו זוועה וכאב, אך גם לא מעט נחמה. לאור כל האמור לעיל החלטנו להעניק לפרופ' דבורה הכהן את פרס יצחק בן-צבי לשנת תשע"ב.

על החתום:

מר דוד בלומברג, פרופ' דבורה דימנט, פרופ' יצחק חן, פרופ' דן לאור

פרופ' שרה יפת – יו"ר

נימוקי השופטים להענקת פרס מרדכי איש-שלום בתולדות ארץ-ישראל הוועדה החליטה להעניק את הפרס לשנת תשע"ב

לד"ר הלל ניומן

על ספרו "המעשים לבני ארץ-ישראל": הלכה והיסטוריה בארץ-ישראל הביזנטית' בהוצאת יד יצחק בן-צבי, סדרת ספרי מחקר על העת העתיקה, ירושלים תשע"א

מעט מאוד ידוע על היישוב היהודי בארץ-ישראל בתקופה הביזנטית, בתום תקופת האמוראים, לאחר קץ הנשיאות. מקומץ המקורות שעמדו לרשותנו עד לאחרונה עולה תמונה של קהילה מצומצמת, שעיסוקה ההלכתי והאינטלקטואלי נמצא בדעיכה מתמדת. את התמונה העגומה הזאת משנה לחלוטין 'ספר המעשים לבני ארץ-ישראל', שחלקים מתוכו נשתמרו בגניזת קהיר ובספרות הגאונים והראשונים מימי הביניים. ההלכות שקובצו ב'ספר המעשים לבני ארץ-ישראל' מלמדות על המשכה של היצירה ההלכתית בארץ-ישראל לאחר חתימת התלמוד הירושלמי, והן פותחות צוהר אל חיי היום-יום ואל עולמם הרוחני העשיר של יהודי ארץ-ישראל. לא בכדי

תיאר שאול ליברמן את 'ספר המעשים לבני ארץ-ישראל' כ'אחד הספרים המיוחדים במינם והמופלאים ביותר מתורת ארץ ישראל המאוחרת'.

בספרו "המעשים לבני ארץ-ישראל": הלכה והיסטוריה בארץ-ישראל הביזנטית' ליקט ד"ר הלל ניומן את שרידי ההלכות שנותרו מ'ספר המעשים לבני ארץ-ישראל', ההדיר אותם, העיר עליהם והאיר את תוכנם, והקדים להם מבוא. במבוא מצביע ד"ר ניומן על חשיבותן ההיסטורית של ההלכות כמקור שערכו לא יסולא בפז להכרת בתי הדין של הקהילה היהודית בארץ-ישראל, אמצעי הענישה והאכיפה שעמדו לרשות הדיינים, חיי הכלכלה והמטבעות, מעמדן של הנשים, היחס לצניעות, ויחסי יהודים-נכרים באותה תקופה.

העיסוק בשרידי 'ספר המעשים לבני ארץ-ישראל' מצריך היכרות נרחבת ומעמיקה של ההיסטוריה של התקופה, של תולדות הקהילה היהודית בארץ-ישראל, של ההלכה היהודית למקורותיה וגוניה ושל תאוריות מודרניות בנושאי חברה ומגדר. ד"ר ניומן לא נרתע מגודל המשימה וממורכבותה, ועבודתו המקורית והמרשימה מביאה לידי ביטוי את ידיעותו הרבות, את יכולות הקריאה והניתוח של מקורות היסטוריים והלכתיים ואת חדות מחשבתו ומקוריותה. ספרו של ד"ר ניומן הוא מופת של מחקר היסטורי מעמיק, מדויק וחדשני. הוא מציג לפני הקורא תמונה חדשה ועדכנית של אופייה וחיייה של הקהילה היהודית בארץ-ישראל בתקופה הביזנטית, תמונה המשקפת היטב את המגמות העכשוויות בחקר שלהי העת העתיקה. לאור כל האמור לעיל החלטנו להעניק לד"ר הלל ניומן את פרס איש-שלום לשנת תשע"ב.

על החתום:

מר דוד בלומברג, פרופ' דבורה דימנט, פרופ' יצחק חן, פרופ' דן לאור
פרופ' שרה יפת – יו"ר

